

ALTAY TOPLULUKLARI

Hayvan ve Hayvancılık

АЛТАЙ ЭЛДЕРИ

Мал чарбачылыгы

Editörler

İlhan Şahin - Abılabek Asankanov
Üçler Bulduk - Saadettin Yağmur Gömeç
Güljanat K. Ercilasun - M. Bilal Çelik
Erhan Taşbaş - Aymira Taşbaş
Dinara Duisebayeva

TÜRK DÜNYASI BELEDİYELER BİRLİĞİ
UNION OF TURKISH WORLD MUNICIPALITIES
СОЮЗ МУНИЦИПАЛИТЕТОВ ТЮРКСКОГО МИРА

ALTAY TOPLULUKLARI
Hayvan ve Hayvancılık

АЛТАЙ  ЛДЕРИ
Мал чарбачылыгы

Editörler

İlhan Şahin - Abılabek Asankanov
 çler Bulduk - Saadettin Yağmur Gömeç
Güljanat K. Ercilasun - M. Bilal  elik
Erhan Taşbaş - Aymira Taşbaş
Dinara Duisebayeva

İstanbul 2023

ALTAY TOPLULUKLARI
Hayvan ve Hayvancılık

АЛТАЙ ЭЛДЕРИ
Мал чарбачылыгы

Türk Dünyası Belediyeler Birliği (TDBB) Yayınları, No: 38

ISBN 978-605-2334-16-4

Proje Yöneticisi

Dr. Fahri Solak (Marmara Üniversitesi)

Editörler

İlhan Şahin - Abılabek Asankanov
Üçler Bulduk - Saadettin Yağmur Gömeç
Güljanat K. Ercilasun - M. Bilal Çelik
Erhan Taşbaş - Aymira Taşbaş
Dinara Duisebayeva

Kapak Tasarım

Murat Eryılmaz

İç Tasarım

İlhan Şahin

Baskı

Özlem Matbaacılık ve Reklamcılık Ltd. Şti.
Litrosyolu 2. Matbaacılar Sitesi A Blok No: 1BA11 Topkapı / İstanbul
www.ozlemmatbaa.com.tr

Sertifika No: 45257

©

Her hakkı Türk Dünyası Belediyeler Birliği'ne aittir.
Kaynak gösterilerek iktibas yapılabilir.

TÜRK DÜNYASI BELEDİYELER BİRLİĞİ
UNION OF TURKISH WORLD MUNICIPALITIES
СОЮЗ МУНИЦИПАЛИТЕТОВ ТЮРКСКОГО МИРА

TÜRK DÜNYASI BELEDİYELER BİRLİĞİ
Merkez Efendi Mah. Merkez Efendi Konağı No: 29
Zeytinburnu 34015 İstanbul
Tel 0212 547 12 00
www.tdbb.org.tr

Kapak Resmi: Batı Tanrı Dağları Petroglifleri
(Kubatbek Tabaldiyev, Drevniye Pamyatniki Tyan-Şanya, Bişkek: V.R.S. Company, 2011: 271)

İçindekiler

Алгы Сөз	9
<i>Кыргыз Республикасынын Президентти С. Н. Жапаров</i>	
Sunuş	10
<i>Kırgız Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı S. N. Caparov</i>	
Kitabın Mutfağı	11

Hayvancılık Kültürü ve Oluşumu

1	Bozkır Kültürü Çevresinde Atlı Kültürün Oluşumu ve Gelişimi <i>İlhami Durmuş</i>	17
2	Sibirya Türk Kültüründe Konar-Göçer Hayvancılığın İzleri <i>Saadettin Yağmur Gömeç</i>	35
3	Образ животных в социокультурной жизни народов Центральной Азии <i>Жылдыз Омурзакова</i>	57
4	Кочевая цивилизация кыргызов <i>Абылабек Асанканов</i>	63
5	Теңир-Тоо кыргыздарынын мал чарбачылыгы (XVIII-XIX кк) <i>Гулзат Чодолдоева</i>	73
6	Altay Geleneğinin Doğu Karadeniz’de Yansımasına Bir Örnek: Çaykara Yaylacılığı <i>Hikmet Öksüz</i>	81
7	Anadolu’daki Konargöçer Aşiretlerde Koyun ve Kurt Kültürü <i>Faruk Söylemez</i>	89
8	Көчмөн кыргыздардын жайыт жерлерди пайдалануу салты <i>Рыскул Жолдошов</i>	101

Tarihî ve Edebî Referanslar

9	Атқа міну мәдениеті: Орхон-Енисей жазбаларында <i>Фазиз Телебаев</i>	109
10	Dîvânü Lugati’t-Türk’te Hayvan-İnsan İlişkisine Dâir Edebî Söylemler <i>Gencay Zavotçu</i>	115
11	Карахандардын көчмөн калкынын чарбалык маданияты <i>Темиркул Асанов</i>	133
12	Мырза Мухаммед Хайдар Дуулатинин «Тарих-и Рашиди» эмгегиндеги көчмөн мал-чарбачылыгы тууралуу маалыматтар <i>Азамат Алагөз уулу</i>	141

13	Central Asian Influence in Medieval Kipchak Books on Horsemanship <i>Vadim Ponaryadov</i>	147
14	К проблеме традиционной хозяйственной деятельности кыргызов в XIX - начало XX вв. <i>Алтынай Мамытова</i>	151
15	16. ve 17. Yüzyıllarda Osmanlı Devleti'nde Aidiyetlik Sembolü Olarak At Damgaları <i>Emine Dıngeç</i>	161
16	Stockbreeder or Farm Worker: Duration of "Nomadic" Grouping in the 16th Century Ottoman Adana Province <i>Keiko Iwamoto</i>	175
17	Atatürk Döneminde Tarıma Dayalı Hayvancılık Politikası ve Türkiye-Macaristan İlişkileri (1923-1938) <i>Melek Çolak</i>	185
18	Төрт түлүк малдын "Манас" эпосунда чагылдырылышы (Ш. Азизовдун варианты боюнча) <i>Baktıgül Abdubaliyeva</i>	199
19	Aytmatov'un Roman ve Hikâyelerinde Kurguya Katkı Sağlayan Hayvanlar <i>Tolga Bayındır</i>	207
20	Адольф Янушкеевич жазбалары-қазақтың дәстүрлі этношаруашылығы туралы дереккөз <i>Ханшайым Қарабаева</i>	219
Dil ve Söz Varlığı		
21	"Tawar / Tavar / Davar"dan "Mal"a <i>İlhan Şahin</i>	229
22	Жылқының жасымен жынысына қатысты атаулар мен тұрақты тіркестер <i>Гүлдархан Смағұлова</i>	239
23	«Төрт-түлүк» концепти <i>Элмира Төлөкова</i>	249
24	Баткен петроглифтерінде жылқылардын чагылдырылышы жана жылқычылык <i>Абдинаби Кадыров</i>	259
25	Moğolistan Runik Yazıtlarında Geçen Hayvan Adları <i>Azaya Badam</i>	267
26	Kültürel Bellekte Kartal: Kazakistan Türklerinin Atasözlerinde <i>Nilgün Aydın</i>	279

- 27 Kuzeybatı (Kıpçak) Grubu Türk Lehçelerinde Hayvan Adı Türeten Ekler 291
Esra Gül Keskin
- 28 Kazak Türkçesindeki Birleşik Yapılı Hayvan Adları-Yapı ve Anlam Bakımından- 301
Nergis Biray
- 29 Көчмөн элдердин мал-мүлкүнө байланышкан өлчөм атоолору 323
Гульгакы Джунушалиева

Toplum ve Ekonomi

- 30 Мал чарбачылыктын балдарды тарбиялоого тийгизген таасири 331
Сааткан Наркулова
- 31 Кыргыздардын малчарбачылыгына байланыштуу элдик педагогикалык ойлор 343
Зина Мурзалиева
- 32 Kırgızlarda Sosyo-Ekonomik Alanlarda At 353
Kayrat Belek
- 33 Кыргызстандагы этностук кыргыздардын мал чарбачылыкка байланышкан салттуу билимдери 365
Идеат Темирбек уулу
- 34 Қазақ халқының тұрмыс тіршілігіндегі мал шаруашылығының алатын орны 371
Қалипа Атемова- Эльмира Зұлтыхарова-Ленура Тлеубекова
- 35 Адам жана эчки: экономикалык, маданий өңүт 377
Амантур Жапаров-Теңдик Көкөев
- 36 Охотничьи животные Азербайджана хозяйственного значения 385
Айнур Джалилова
- 37 Kazak Göçebe Hayvancılığında Mekân İsimlerinin Faaliyetleri 399
Mereke Atabayeva-Gülmira Abdirasilova-Aseke Asanbayeva

İnanç, Kült ve Semboller

- 38 Moğol Destanı ve Şamanizm Arasındaki Derin Bağlantılar ve Altay Övgüsü 409
Enkhbat Avirmed
- 39 Türkmen Kültüründe Hayvancılık ve Hayvanların Pirleri 417
Maral Töre
- 40 Common Sacred and Mythical Animals of Sky God Religion and Buddhism Among Turks 429
Münevver Ebru Zeren

- 41 The Role of National Cosmonyms in the Development of Nomadic Cattle Breeding 445
Marita Snabekova-Mereke Atabayeva
- 42 Кыргызстандын түштүгүндө жашаган кыргыздардын малга байланыштуу ырым- жырымдары жана андагы элдик тарбия (XIX кылымдын аягы – XX кылымдын башы) 453
Самара Осмонова
- 43 Кыргыз көчмөндөрүнүн диний ишенимдери 457
Саламат Дюшенбиев
- 44 Tanıklarının Kaleminden İstanbul'un Sokak Köpekleri 477
Kemalettin Kuzucu

Sanat ve Zanaat

- 45 Türk Hayvan Üslubu (Altaylardan Anadolu'ya) 501
Yaşar Çoruhlu
- 46 Özbek El İşlemeciliğinde Zoomorfik Nakışların Kullanımı 521
Saadet Davlatova
- 47 Кыргыздардын өрмөкчүлүк өнөрүндөгү мал чарбасынын таасири 533
Назира Султаналиева
- 48 Ремесленничество как элемент традиционной культуры кыргызского народа 547
Чинара Бексултанова
- 49 Döşemealtı Halısı'nın Türk Kültüründeki Yeri ve Önemi 555
Yüksel Kaştan

Yiyecek, İçecek ve İlaç Üretimi

- 50 Changing Use of Dairy Products in Rural Mongolia 577
Takahiro Tomita
- 51 Geleneksel Peynir Yapımı ve Saklanması: Hasanlar Köyü Örneği 589
Gülhanım Ünsal
- 52 Сүттөн жана дан эгиндерден жасалган кыргыз улуттук суусундуктары 595
Таалай Шаршембиева
- 53 Көчмөндөрдүн тамак-аш маданияты 615
Лира Жеенкулова
- 54 Кыргыз-Алтай салттуу тамак-ашындагы байланыштар 621
Бегайым Жалиева
- 55 Кыргыздардын салттуу дарыгерчилигинде мал - жандыктардан алынган дары - дармектер 633
Назира Тентигул кызы

Алгы Сөз

Урматтуу окурман!

Дүйнөдө көп сандаган элдер бар экендигин, географиялык жактан орун алган шартына жараша, алардын ар биринин өзүнүн өзгөчөлөнгөн тили, басып өткөн санжыргалуу этностук тарыхы, жүргүзгөн чарбасы, көп кырдуу, терең заттык жана руханий маданияты, салт-санаасы, наркы, тутунган дини жана башка айырмачылыктар бар экендигин жакшы билесиздер. Алардын дээрлик көпчүлүгү дүйнөлүк цивилизацияны-маданиятты өзүлөрүнүн жашоо турмушунда, кылымдардан кылымга, муундан муунга өтүп, аяглап сактап келген, жалпы адамзатка татыктуу баалуулук болгон жетишкендиктери жана ийгиликтери менен байытып жана өнүктүрүп келет. Дүйнөлүк маданиятка өзүнүн бай, терең жана даңктуу тарыхы, ийгиликтүү жүргүзгөн салттуу чарбасы менен, терең философиялык мааниси бар руханий маданияты менен салым кошкон, Азиянын чыгышынан батышына, Европанын борборуна чейин жеткен Алтай тилдик үйбүлөсүнө кирген көптөгөн этностор да болуп эсептелет. Алардын арасында түрк тилинде сүйлөгөн элдер да өзүлөрүнүн миндеген тарыхый жылдарды башынан өткөргөн мезгилде иштеп чыккан салттуу чарбасы жана тикеден-тике байланыштуу болгон заттык жана руханий маданияты менен өзгөчөлөнүп жана адамзаттын цивилизациясын байытып келет.

Урматтуу окурман!

Сиз кармап турган китеп, жогоруда айтылгандай Алтай үй-бүлөлүк тилине кирген этностордун мал чарбачылык цивилизациясын изилдеген дүйнөлүк коомдук илимдердин окумуштууларынын илимий-изилдөөлөрүнүн топтому. Бул китепте Алтай тектүү элдеринин салттуу коомдогу өнүккөн жана ар түркүн мал чарбачылыгынын жетишкендиги, ага байланыштуу алардын материалдык жана руханий маданиятынын өсүп-өнүгүшү жөнүндө жаңы жана кызыктуу ой-пикирлер бар. Бул илимий-изилдөөлөр Алтай элдеринин мал-чарбачылык цивилизациясынын дүйнөлүк маданиятка киргизген салымын ачык-айкын, далилдүү мисалдар менен көрсөтүшкөн. Ошону менен бирге бул илимий-изилдөөлөр мындан ары да Алтай элдеринин мал-чарбачылык цивилизациясын терең жана ар тараптан изилдөөгө өбөлгө болот жана коомубуздун социалдык-экономикалык өнүгүшүнө өз салымын кошот деген ишеничтемин.

**Кыргыз Республикасынын Президенти
С. Н. Жапаров**

Sunuş

Değerli okuyucular!

Bilindiği üzere dünya üzerinde yaşayan milletler, yaşadıkları coğrafyanın imkân ve şartlarına bağlı olarak dil, tarih, ekonomi, gelenek-görenek, din gibi çeşitli maddi ve manevi değerlere sahiptir. Bu milletlerin büyük bir bölümü, yüzyıllar içinde kendi yaşam tecrübelerinden elde ettikleri kazanım ve başarıları kuşaktan kuşağa aktararak insanlığın istifadesine sunmuşlar ve bu bağlamda dünya kültür ve medeniyetini zenginleştirerek daha ileri seviyelere taşımışlardır. Asya'nın doğusundan batısına, hatta Avrupa'nın ortalarına kadar geniş bir alana dağılmış olan ve tarihî süreç içinde Avrasya'yı şekillendiren Altay halkları da zengin, köklü ve şanlı tarihleriyle, uyguladıkları geleneksel ekonomi biçimleriyle ve derin felsefi köklere sahip manevi değerleriyle dünya medeniyetine kendi katkılarını sunmuşlardır. Bunlar arasında, Türk dilli halklar binlerce yıllık tarihlerinde müştereken geliştirdikleri geleneksel ekonomileri ve bu yapıyla doğrudan ilişkili maddi-manevi kültür unsurlarıyla insanlık tarihini ve medeniyetini zenginleştirmişlerdir.

Değerli okuyucular!

Yayımlanmış olan bu eser, yukarıda bahsi geçen Altay ailesine mensup halk ve toplulukların hayvancılık medeniyetini inceleyen ve uluslararası düzeyde alanlarında uzman sosyal bilimciler tarafından sunulmuş olan bilimsel araştırmaları ihtiva etmektedir. Eserin muhtevastındaki birbirinden değerli makalelerde, Altay kökenli halkların geleneksel yaşam tarzının ürünü olarak ortaya çıkıp çeşitli yönlerden gelişen hayvancılık ve bununla ilişkili maddi-manevi kültürel unsurlar üzerine yeni ve ilgi çekici fikirler yer almaktadır. Bu bilimsel çalışmalar şüphesiz Altay halklarının hayvancılık kültürünün dünya medeniyetine sunduğu katkıları açık ve kanıtli örneklerle ortaya koymaktadır. Bu bağlamda söz konusu bilimsel çalışmaların gelecekte bu alanda yapılacak derin ve kapsamlı başka araştırmalara örnek teşkil ederek yol göstereceğine ve toplumumuzun sosyo-ekonomik gelişimine çeşitli yönlerden katkı sağlayacağına yürekten inanıyorum.

Kırgız Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı

S. N. Caparov

Kitabın Mutfağı

İnsanlık tarihinin önemli bir kısmını teşkil eden göçebeliliğin Avrasya'da bundan yaklaşık 50 bin yıl önce doğmaya başladığı tahmin edilmektedir. Bu bağlamda insanoğlunun önce tabiat ve tabiattaki hayvanlarla yakın bir ilişki kurmaya başladığı; geçimini sağlamak için mevsimlere göre göç eden hayvanları gözlemlemeye, takip etmeye, kovalamaya, yakalamaya ve avlamaya çalıştığı anlaşılmaktadır. İnsanoğlunun hayvanlarla olan ilişkisinin bu şekilde devam etmesi, şüphesiz onlar için yeni bir hayat tarzının oluşumunu hazırlamıştır. Bu yeni hayat tarzına "göçebelik" diyebiliriz. Bu oluşuma paralel olarak hayvanların evcilleştirilme süreci de başlamıştır. Avrasya göçebeliliğinde evcilleştirilen bu hayvanlar koyun, keçi, sığır, at, deve, yak ve ren olarak bilinir. Dört ayaklı olan bu hayvanlardan koyun ve keçi MÖ 9000; sığır MÖ 6000, at MÖ 4000 ve deve MÖ 3000 yıllarında evcilleştiriliyor.

Avrasya'da göçebeliliğin söz konusu süreç içinde bir hayat tarzı haline gelmesi, insanlık tarihinin şüphesiz en önemli dönüm noktalarından biri olmuştur. Bu hayat tarzı ile insanoğlunun önemli bir bilgi birikimine, tecrübeye, tabiat ve hayvan ilişkisiyle coğrafyayı daha iyi tanımaya ve tabiatı tahrip etmeden istifade etmeye başladığını söyleyebiliriz. Bu süreçte insanoğlunun hayvanlardan süt alma tekniği başta olmak üzere süttten çeşitli gıda maddelerini ürettiğini, giyim ve dokuma ihtiyaçlarının önemli bir kısmını hayvanlardan sağlamaya başladığını, ayrıca hayvanların beslenmesi, korunması, idaresi, üremesi, hastalıklarının teşhisi ve doğal yollarla bu hastalıkları tedavi etme yöntemlerini öğrendiklerini belirtmek gerekir. Bütün bunların yanında hayvanlarla eşyalarını taşıma ve hayvanlara binebilme tekniğini geliştiren insanoğlunun, at sırtında yayaya karşı üstünlük sağladığının ve nihayetinde kurdukları atlı göçebe imparatorluklarla ulaşılması güç yeni coğrafi bölgeleri keşfettiklerinin ve hatta kıtaları birleştirdiklerinin de altını çizmek gerekir.

Bu hususlar çerçevesinde göçebeliliğin yegane ekonomik faaliyeti olan hayvan ve hayvancılık, 19-23 Ağustos 2019 tarihleri arasında Kırgızistan'ın başkenti Bişkek'te ve kutsal mekân Isık-Köl'ün merkezi Çolpon Ata'da Kırgızistan Cumhurbaşkanlığı'nın himayesinde Altayist Akademisyenler Komitesi'nin, Kırgızistan Bilimler Akademisi ve Muras Vakfı'nın işbirliğiyle düzenlenen **IX. Uluslararası Altay Toplulukları Sempozyumu**'nun konusunu teşkil etmiştir. Elimizdeki kitap, söz konusu sempozyuma sunulan ve bilahare sempozyum sekreteryasına intikal eden bildirilerin metnini ihtiva etmektedir.

Kitaptaki makaleler, makale sahiplerinin sunum dili olan Türkçe, Kırgızca, Kazakça, Rusça ve İngilizcedir. Makalelerden daha geniş bir çevrenin istifade edebilmesi için her makalenin başında İngilizce bir özet yer

almaktadır. Editörler olarak makalelerde yazarların kendi ifadelerine gerekli olmadıkça müdahalelerden kaçınılmıştır. Dolayısıyla makalelerde ileri sürülen görüş ve yorumlar yazarların kendilerine aittir.

Konu ve muhteva dikkate alınarak bir sıraya konulan kitaptaki makalelerin ilkinin İlhami Durmuş'a ait makale teşkil etmektedir. Durmuş, arkeolojik kazı buluntuları, milli ve yabancı kaynaklardaki bilgiler ışığında Türklerin sosyal, siyasi, iktisadi, dini ve askeri yapısında atın ön plana çıkmasını ele alır. Bunu takiben Saadettin Yağmur Gömeç, Sibiry'a da Türk izleri ve bu izlerin temelinde sosyal ve iktisadi hayatın tezahürü olan göçebeliliğin yegane ekonomik faaliyeti olan hayvan ve hayvancılık; Jyldyz Ömürzakova, Orta Asya halklarında kabile adları ve çeşitli hayvan şekillerinin dekoratif sanatlarda kullanımı; Abılabek Asankanov, Eski Çağlar'dan XIX. yüzyıl sonuna kadar Kırgızların sosyo-ekonomik, etno-politik ve etno-kültürel gelişimi; Gülzat Chodoldoyeva, XVIII ve XIX. yüzyıllarda Tanrı Dağları'nın Kırgızların hayvancılığında ve günlük yaşamlarında oynadığı roller ile eski zamanlardan beri kurulmuş olan göç döngüsü; Hikmet Öksüz, Altay geleneğinin bir yansıması olarak Doğu Karadeniz bölgesinde Çaykara yaylacılığında hayvancılık ve kurt ağzı bağlama ritüeli; Faruk Söylemez, Anadolu'daki aşiretlerde koyun ve kurtla ilgili inanış, düşünce ve uygulamaların Orta Asya kökenli âdet, gelenek ve inanışlarla mukayesesi ve Ryskul Joldoshov, göçebe hayvancılıkla ilgili meraların geleneksel kullanımı ve hayvanların kışın beslenmesi üzerinde odaklaşırlar.

Muhtevaları verilen makalelere ilaveten Gaziz Telebayev, Türklerin atlı göçebe uygarlığında öne çıkan askerî yönleri, atların ulaşımında ve binicilik sporlarında kullanımı; Gencay Zavotçu, *Divanü Ligati't-Türk*'te hayvan-insan ilişkisine dair edebî ifadeler ve hayvanlarla içi-dışlı hayat sürdürülmesi; Temirkul Asanov, Karahanlılar döneminde Türk boylarının ekonomisi ve *Divanü Ligati't-Türk*'te göçebe hayvancılık kültürü ile ilgili sözcükler; Azamat Alagöz uulu, Mirza Muhammed Haydar Dughlat'ın *Tarih-i Rashidi* adlı eserinde hayvancılıkla ilgili kayıtlar; Vadim Ponaryadov, Mısır'da Memluk hâkimiyeti döneminde (1250-1517) Kıpçak Türkçesi ile yazılan eserlerin Arapça eserlerle ilişkisi; Altnay Mamıtova, XIX ve XX. yüzyıllarda Kırgızların ekonomik kültürünün diğer halk ve kültürlerle etkileşim süreci; Emine Dingaç, Osmanlı döneminde hayvanlar üzerinde damganın mülkiyet işareti olarak kullanılması ve bunun toplumun inanç değerlerindeki izleri; Keiko Iwamoto, XVI. yüzyılda Anadolu'da Adana bölgesinde iklim ve coğrafi konumun yerleşik hayata değil, göçebeliliğin sürdürülmesine daha uygun olduğu; Melek Çolak, Türkiye Cumhuriyeti'nin bânisi Mustafa Kemal Atatürk döneminde tarıma dayalı hayvancılık politikasının geliştirilmesinde Macaristan ile olan ilişkiler; Baktıgül Abdubaliev, Manas destanında koyun, sığır, at ve deve olarak bilinen dört tür hayvan ve bunların Kırgız göçebeliliğindeki yeri; Tolga Bayındır, Cengiz Aytmatov'un eserlerine yön veren ve eserlerinin kurgusunda yer alan hayvan karakterleri

ve Kanshaim Karabaeva, Adolf Yanushkeevich ve Kazakçaya çevrilen eserinin Kazak etno-ekonomisi bakımından önemi hakkında bilgi verir.

Kitabın dil ve söz varlığı kısmında İlhan Şahin, Avrasya göçebeliği uygarlığında “tavar/tavar/davar” ve “mal” sözcüklerinin menşei, yayılışı ve kullanım alanlarını; Guldarhan Smagulova, Kazak kültüründe at ve atın yaşına bağlı sözcüklerin anlamı ve analizi; Elmira Tölökova, Kırgız göçebeliğinde dört tülük (tür) mal kavramının analizi; Abdinabi Kadırov, Kırgızistan’ın Batken bölgesinde kaya üstündeki at tasvirlerinin (petroglif) sadece evcil hayvanları değil, at sahibinin sosyal ve politik statüsünü temsil etmesi; Azzaya Badam, Moğolistan’daki runik yazıtlarda geçen hayvan adları; Nilgün Aydın, Türk kültürü ve mitolojisinde önemli bir yeri olan kartalın Kazak kültüründeki yeri; Esra Gül Keskin, Türk lehçelerinde hayvan eki üreten eklerin Kuzeybatı (Kıpçak) grubu Türk lehçelerindeki durumu ve yeni ekler üreten ekler; Nergis Biray, yapı ve anlam bakımından birleşik yapılı hayvan adları ve bunların Türkiye Türkçesiyle mukayesesi; Gulgaky Djunushalieva, Altay kültürü ile bağlantılı olan Kırgız halkının mal varlığı olan hayvanlarla ilgili sayısal rakamlar üzerinde odaklaşırlar.

Bu makalelerden sonra toplum ve ekonomi bölümünde Saatkan Narkulova, Altay halklarının bir parçası olan Kırgızlarda hayvancılığın çocukların eğitimine etkisini; Zina Murzalieva, Kırgız hayvancılığının Kırgız halkının pedagojik, manevi, ahlaki eğitimdeki yerini; Kayrat Belek, Kırgızların sosyal hayatı ile bütünleşen atın beslenmesi, güdülmesi ve ekonomiye katkısını; İdeat Temirbek uulu, hayvancılığa dayalı ekonominin Kırgız etnik kimliği üzerindeki rolünü; Kalipa Atemova, Elmira Zulpıharavo ve Lenura Tleubekova, Kazak halkının hayvancılığa bağlı hayatı, hayvanların türleri ve hayvancılığa dayalı geleneklerini; Amantur Zhaparov ve Tendik Kokoev, Kırgız halkı örneğinde keçinin ekonomik, sosyal ve kültürel önemini; Aynur Celilova, Gobustan ve Gemigaya’daki kaya üstü tasvirlerden hareketle Azerbaycan’da yabancı hayvanların etlerine ve hayvanların derilerine göre avlandığını; Mereke Atabayeva, Gülmira Abdirasulova ve Aseke Asanbayeva, Kazak kültüründe göçebe hayvancılıkla ilgili coğrafi adların tarihi, sosyal katmanları, dil ve kültürel özelliklerini ele alırlar.

Bunu takiben Enkhbat Avirmed, Moğol destanı ve Şamanizm bağlamında insanlara hayat kaynağı olan Altay Dağları’na övgü; Maral Töre, Türkmen kültüründe hayvanların pirleri ve bunlarla ilgili efsaneler; Münevver Ebru Zeren, Gök Tanrı ve Budizm’de kutsal ve efsanevi hayvanlar ve bunların sembolik anlamları; Marita Snabekova ile Mereke Atabayeva, Kazak halkının ulusal kozmonimler vasıtasıyla sığır yetiştiriciliği; Samara Osmonova, Kırgızistan’ın güneyinde hayvanlarla ilgili etnografik malzemeler ve halk kültürü; Salamat Dushenbiev, göçebe Kırgızların İslam öncesi dinî inançları, bu inançların benimsenmesi, günlük yaşamdaki belirtileri ve Kemalettin Kuzucu, Osmanlı döneminde İstanbul’un sokak köpekleri,

bunların kökenleri, cinsleri, karakterleri, haklarında çıkan efsaneler, köpek devletleri, şehre hizmetleri ve sorumlulukları üzerinde yoğunlaşırlar.

Kitabın sanat ve zanaat kısmında Yaşar Çoruhlu, İç Asya'da ön Türklerin yaşadığı kültürlere bağlı olarak ortaya çıkan hayvan üslubunun Türk sanatının erken dönemini belirleyen önemine; Saadat Davlatova, Özbek Türkleri başta olmak üzere Orta Asya topluluklarının el sanatları üzerine tasvir ettikleri çeşitli sembolik işaretleri ve işlemlerine; Nazira Sultanalieva, Kırgız halkının geleneksel sanatlarının gelişimine ve komşu halklarla etnokültürel etkilişimine; Çınara Beksultanova, geleneksel Kırgız el sanatlarının hayvansal maddelerde imal elden eşyalar üzerinde kullanımına ve Yüksel Kaştan, Döşemealtı Halısı olarak bilinen halının Antalya'da nerede, hangi koşullarda ve ne amaçla isimlendirildiğine değinirler.

Kitabın yiyecek, içecek ve geleneksel ilaçlar ile ilgili kısmında ise Takahiro Tomita, Moğol göçebeliğinde hayvancılık ürünlerinden süt ürününün son 100 yıldaki üretimi, tüketimi ve dağıtımındaki değişimleri; Gülhanım Ünsal, Orta Anadolu'da Hasanlar köyü örneğinde geleneksel peynir üretimi ve muhafazasını; Taalai Sharshembieva, Kırgızlarda süt ve tahıldan üretilen içeceklerin bugünkü durumunu; Lira Jeenkulova, tarihî veriler ve seyahatnameler ışığında Kırgız halkının geleneksel beslenme kültürünü; Begiyım Jalieva, Kırgız ve Altaylıların maddi kültür bakımından ilişkilerini ve Nazira Tentigul Kyzy, su yardımıyla geleneksel tedavi yöntemleri ve kaplıca, kaynak, nehir vs sularının değerlerini ele alırlar.

Yukarıda kısaca muhtevaları verilen 55 makalenin, Altay halklarında hayvan hayvancılık konularını çeşitli yönleriyle ele aldıkları dikkati çeker. Bu bakımdan sempozyuma bildirileriyle katılan ve böylesine önemli bir kitabın bilim dünyasına sunulmasını sağlayan meslektaşlarımıza ne kadar çok teşekkür etsek azdır.

Bunun yanında sempozyumun gerçekleşmesi hususunda desteklerini esirgemeyen kurum ve kuruluşların adlarını burada şükranla anmamız gerekmektedir. Bu bağlamda Altayist Akademisyenler Komitesi ile işbirliği yapan Kırgızistan Cumhurbaşkanlığı Muras Vakfı ile Kırgızistan Bilimler Akademisi Tarih Enstitüsü Başkanlığına, desteklerini esirgemeyen Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumuna, Türk Dünyası Belediyeler Birliğine (TDBB), TÜRKSOY'a, Bursa Osmangazi Belediyesine ve İstanbul 29 Mayıs Üniversitesine şükranlarımızı sunuyoruz.

Bütün bunların yanında eserin titizlikle basılması ve bilim dünyasına sunulması için hiçbir fedakarlıktan kaçınmayan Türk Dünyası Belediyeler Birliğine ne kadar çok teşekkür etsek azdır. Son olarak ise kitabın basımında emeği geçen Özlem Matbaacılık Şirketi'nin bütün personeline teşekkür ederiz.

Editörler